

Н о в е л а

Під хатою, на широкій старовинній призьбі, пообтиканій трухлими кілочками, сидить дід Христоня. Звуть його Савка. Але то тільки старі знають, що він Савка. А молоді — ні. Молоді кажуть: "Он сидить Христоня".

Сидить у затишку, з того боку, де кленок росте. Вірніш, не росте, а стримить із землі, бо він уже давно всох. І кора на стовбурі облупилась. Тільки один пагінець унизу остався живий, та й той листя губить — осінь почув.

На призьбі грається сонце, лащиться до діда тремтливими тінями од гілля. Не гаряче і не холодне. Затишне. І жовте, наче проціджене крізь осінній лист. З-під стріхи, що ледве не торкається дідової голови, виходять назовні різьблені сволки — "коні", теж трухлі, побиті шашіллю, наче дробом; блищить павутина — стара, цупка, така, що вже й вітер не порве, хіба, мо', горобець крильцем зачепить. Тоді павутина бринькне і опустить додолу дві блискучі цівки.

Христоня сивий як лунь. Лице, шия і навіть губи — білі, аж світяться неміччю. Руки теж білі. Лежать на ціпку одна на одній, мов дві пелюсточки. Тільки ніс у Савки не білий, а в чорному рябютинні, наче в нього шевських гвіздочків понабивано — вугрики вийшли.

Христоня зовсім самотній. У нього ніколи не було дітей. Жінки були — старі люди це точно пам'ятають. А дітей — "не послав Бог". На зиму дідові дають з колгоспу пшона, олії, борошна, а сільські баби по черзі варять йому їсти, садять, полють, вибирають картоплю на грядках і зсипають її на зиму в хаті, під полом.

Отак він і живе. Взимку вигріваються на печі, в тепло — біля хати.

А якось одного рану, коли Христоня, як завжди, сидів, куняючи, на призьбі, мимо нього йшло до школи хлоп'я. Йшло, йшло, порівнялося з дідовою хатою і зупинилося. Човги-човги черевичком об пилюгу:

— Здрастуйте, діду...

В Савчиних вухах, заснованих сивим волоссям, було тихо, а як хлопчик обізвався — зашаруділо щось, наче вода.

— Що? — сказав він.

— Здрастуйте! — вже гукнуло хлоп'я.

— А... — Христоня поворухнув ціпком. Хотів і бровами — так не вийшло. Тільки поморщився.

— Чий ти є? — спитав.

А хлоп'я знову ботинком — човги-човги. Підшморгнуло носом. Очі віями прикрило — під ноги собі дивиться.

— Нічий...

— Ха!

— Патронацький я...

— Оно! А батько ж де — на службі? Хлоп'я посміхнулося.

— Патронацький, кажу!

— Байстриук, значить?

Христоня довго сидів мовчки, опустивши голову, бо шия зболіла держати її прямо. А коли знову випростався, то побачив, що хлопчик стоїть, як і раніше.

— Ану, йди сюди,— покликав і навіть пальцем поманив.

— Чого? — спитало хлоп'я.

— Іди, брат, поцілуй діда в ніс — дам копійку...

Хлопчик зразу був посміхнувся, потім насурмився, брівчата на очі напустив і позадкував на інший бік вулички. Коли Христоня вдруге підвів голову, його вже не було.

— Хе, суч-чий син, барбос,— ніжно прошамкав старий і ще трохи посидів, гадаючи, мабуть, що хлопчик ось-ось повернеться. Потім йому стало холодно, і він помалу, ледь пересуваючи ноги, почовгав до хати. Довгенько сидів на прогнутій лаві, у темному покутку, а як смеркло, поліз на піч і вже там сказав: "Байстрюк, значить. Бач як... "

Другого дня Христоня знову сидів на призьбі і ні на кого, як і раніше, не звертав уваги. Сидів осінь і літо, і друге і третє... Ходили мимо нього люди, бігали діти, але не зупинилися напроти і не човгали черевичками — гралися собі осторонь, та її годі.

А котроїсь зими, на Різдво — старі люди точно знають, коли воно буває — прийшло до Христоні якесь хлоп'я поколядувати. Ніколи ніхто не ходив, а то пришило. Може, люди направили, а мо', з інтересу. Хтозна. Але прийшло. Протоптало намет під глухою стіною, з того боку, де віконце на піч умазане. Віконце низько: одне те, що хата сіла, а то ще й снігу понамітало аж під стріху. Ото ж доп'ялося, постукало пальчиком раз і вдруге:

— Чи колядують? — загукало веселенько і вткнулося носом у шибку.

Христоня довго обертася на печі і стогнав, доки опинився лицем до віконця, і теж уткнувся носом у скло.

— А чий ти будеш? — спитав.

— Василів!

— А... — зобиджено пробелькотав Савка і хотів уже повернутися на влежане місце, однак через деякий час знову спитав:

— А той — де?

— Який, діду? — не зрозумів хлопчик.

— Патронацький... Ходив отут. Колядник аж рота роззявив.

— Який це? Може, Ілько-патронацький?

Христоня понишпорив рукою по комині і дістав звідти два новеньких гривеники царської чеканки.

— Якщо встрінеш, скажи йому, хай приходить. Осьо дам... — показав у віконце гривеники.

Колядник засміявся.

— Ілька давно немає, діду! Він в армії служить...

Христоня затіпався од кашлю, гривеники поплигали з долоні на черінь і задзеленчали.

— Так як мені — колядувати чи не треба? — гукало знадвору. — Нічого давать! — сердито одказав Савка і почав обертатися так, щоб знову потрапити на влежану місцину.

Колядувати більше ніхто не приходив. Ні в ту зиму, ні надалі...

...Бігають вуличкою діти, ховаються попідтинню — в жмурка грають. Тіні довшають та й довшають, наче кажуть людям: скоро ми станемо ніччю.

От уже й сонце навзаходи. Шибки в дідовій хаті зайнялися червоним. Вечір спускається — під стріху до сивої Христининої голови. А він сидить.

З кленового пагона зірвався широкий жовтий лист. Покружляв, покружляв кругом стовбура і поклався Христоні на плече. Але старий не бачить його. Він уже майже нічого по бачить перед собою, крім сонця...

В "конях", під стріхою, лущить шашіль, сіє на холодну призьбу пахучу дубову тирсу, посипає дідові сивину.

Все забув Христоня і царів, і службу в уланському полку під Краковом, і жінок своїх — старі люди кажуть, що в нього вони точно були, — а хлопчика, Ілька-патропацького — ні. Не забув.

Бо чого б же він ото сидів надворі восени, як призьба вже зовсім холодна, а над головою, в павутині, щось посвистує, немов узимку, а сонце вже не зігріває білих немічних рук, поскладаних на ціпок, як дві пелюсточки...